

A SZÓRVÁNY EMLÉKEI

Kollár Tibor (szerk.)

SARKADI NAGY EMESE

A Teleki László Alapítványkiadásában megjelent kötet a 2008-ban indult, a Kárpát-medence épített örökségét bemutató reprezentatív sorozat újabb darabja. Ennek egyik alapvető célja, hogy tudományosan feldolgozza és egyúttal képekben is közzé tegye a jelentős részben az Alapítvány által az utóbbi években támogatott értékmentés építészettörténeti, művészettörténeti hozadékát, bizonyítva e tevékenység összetett jelentőségét. A könyv vezérfonalát a "szórvány" és a "középkor" kulcsszavak adják, tehát olyan, zömében dél-erdélyi települések jelentős középkori épületei kerülnek górcső alá, ahol a magyar vagy szász közösség már csak nagyon kis arányban él, egykori jelentőségükre, kultúrájukra esetleg már csak a tanulmányozott épület utal.

Marosi Ernő nyitó tanulmánya az ívbéltben faragott figurákkal díszített, nemcsak Magyarországon ritkaságszámba menő román kori portálokról, azoknak is egy szászföldi emlékcsoportjáról (Felek és Oltszakadát 13. század első felére keltezhető, valamint Holcmány és Kisprázsmár 13. század második felében készült kapuiról) kétségtelenül rangadója a kötetnek. Korban jól illeszkedik hozzá a kötet következő tanulmánya, amely a szászok korai erdélyi betelepülésének egyik jelentős helyszínével, Boroskrakkóval és annak templomával foglalkozik. Az 1200-as évek legelejére keltezett épület kutatás- és építéstörténetét, művészettörténeti összefüggéseit Havasi Krisztina tárja fel, illetve helyezi új alapokra. A két következő írás tovább árnyalja a templomról alkotott képet: az itt fennmaradt középkori sírkövek elemzését (ideértve az ásatások kőfaragványjegyzékében említett sírköveket is) Lövei Pál tollából olvashatjuk. A rövid tanulmány egyúttal kitekintést nyújt a római sírkövek középkori átalakításának magyarországi példáira is.

Szabó Tekla abban a szerencsés helyzetben van, hogy két írással is képviselheti magát a kötetben. Boroskrakkó vonatkozásában elsősorban az újonnan, a 2011-es feltárások során előkerült falképeket elemzi, amelyek véleménye szerint új megvilágításba helyezték a templom korábról ismert freskóit is. Másik munkája a nevével már közismerten összefonódó őraljaboldogfalvi falképek feldolgozásának egy speciális vetületével, a női viseletek ábrázolásával foglalkozik, a nyugati és a bizánci öltözködés megnyilvánulásait kísérve meg tetten érni. A tanulmány jelentős hozadéka, hogy közli a falképekről fellelhető pausz- és akvarellmásolatok gyűjteményét kiváló képi minőségben, valamint a függelékben adataikat, leírásukat. Az utóbbi évtized során korábban szinte elképzelhetetlen mennyiségű és színvonalú (gyakran igen jelentős összefüggő felületeket díszítő) falkép került elő Erdély-szerte. Ezek egy részének bemutatását további három tanulmány célozza meg. Kiss Lóránd restaurátor, akinek a nevéhez ezen feltárások jelentős része kapcsolható, a kötet lapjain a szamosújvárnémeti református templom (amelynek ma már csak egykori szentélye áll) 2003 és 2013 között előkerült freskóinak technikai, restauratori megfigyeléseken alapuló

A szórvány emlékei

Szerkesztette: Kollár Tibor

Budapest: Teleki László Alapítvány, 2013.

A szerkesztő munkatársai:

Áment Gellért, Bardoly István

Fényképek: Mudrák Attila

Terjedelem: 349 oldal

Sarkadi Nagy Emese • Kollár Tibor (szerk.): A szórvány emlékei

elemzését nyújtja, és olyan részletekre hívja fel a figyelmet, amelyek restaurátori közlés nélkül a nagyközönség, de a művészettörténész kutatók jelentős része számára is rejtve maradnának.

A somogyomi, a homoróddaróci és a kiemelkedő állapotú darlaci, nagyrészt frissen feltárt falképek Szent Katalin ciklusainak összevetését nyújtja Gaylhoffer Kovács Gábor. Az elemzés részletesen bemutatja a legenda háromféle elbeszélését, részletezve ezáltal nemcsak a stílári és az ikonográfiai sajátosságokat, de a narráció jellegét is.

A tőle megszokott könnyedséggel mutatja be Jékely Zsombor a máramarosszigeti templom elpusztult falképeit, pontosabban a róluk készült és egyben a legkorábbi, tudományos igényű kivitelezett magyarországi falképmásolatoknak számító akvarelleket, amelyeket 1845-ben Barabás Miklós szignált. Az 1859-ben leégett templom falképeiről rendelt másolatok körüli nyomozás igen érdekes tudománytörténeti eredménnyel is szolgál.

A középkori építészettörténeti tanulmányok sorába illeszkedik Szakács Béla Zsolt munkája, amely a középkori Magyarország téglapítészeteinek egy jelentős példájával, a Tamáshidai templomrommal kapcsolatos kutatásainak eredményeit közli. Az épület részletekbe menő leírása, építéstörténeti kronológiája és művészettörténeti értékelése segítségével nemcsak az erdélyi szász és a magyarországi, de a tágabb európai környezetben is megtalálja az épület helyét.

Weisz Attila írása összetett elemzést nyújt Szászfenes középkori templomáról, amelynek bemutatásában jelentős szerepet kap a frissen feltárt falképek vizsgálata is, de nem kisebb jelentőséggel bír az épületről nyújtott alapos, látványos leírás, a templom középkori részleteinek, a kőtár kőfaragványainak és mindezek művészettörténeti kapcsolatainak taglalása. A tanulmányhoz szorosan kapcsolódik Szőke Balázs a Szászfenesi templom egykori északi kápolnáját fedő későgótikus boltozatról készített rekonstrukciója. A kőtöredékekből kiindulva számos rekonstrukciós modellt közöl, írásában a boltozati rendszer analógiáit is fölvonultatva, ám a munka szempontjait követő leírások gyakran meglehetősen technikai jellegűek, az olvasó számára kissé nehezen emészthetőek.

Az egyetlen kimondottan régészeti szemszögű tanulmány Kopeczny Zsuzsanna írása, amely a középkori Temesvár történetének összefoglalását ígéri az utóbbi évek régészeti kutatásainak tükrében. A temesvári villamosvonal felújítási munkái kapcsán végzett ásatások során feltárt építészeti vonatkozású információk mellett (elsősorban a középkori Szent György templom maradványairól esik itt szó) a tanulmány nagyobbik részét az ún. Hunyadi-kastély – a Bánsági Múzeum székhelye – körüli kiterjedt, 2007 óta folyamatban lévő régészeti kutatások hozadékainak bemutatása teszi ki. Az építéstörténeti elemzés, amely a legkorábbi, a 13. század végére, 14. század elejére keltezhető fázistól indul, számos, az eddigi ismereteknek ellentmondó eredménnyel szolgál.

A kötet egyik fő attribútuma, mint a Kollár Tibor által jelzett kiadványoknak általában, az elegancia, a gazdag és igényes illusztrációs anyag. Szintén megszokott már a szerkesztőtől, hogy olyan tudományos igényű, a témák szempontjából is gondosan válogatott szerzőgárda által jegyzett könyv kerülhet a polcainkra, amely ötvözi a régóta elhanyagolt, ám kiemelkedő jelentőségű emlékek tudományos feldolgozását a friss feltárások eredményeinek közlésével. Ha nagyon kritikusan akarnánk szemlélni a művet, akkor is csak olyasmint róhatnánk fel, amivel ritkán büszkélkedhet mostanság tudományos igényű kiadvány: az olvasó néha már a túlillusztráltság problémáival küzd. A képek nagy száma és mérete ugyanis tördelési nehézséget okozott, ami néhol a szövegek olvashatóságát is akadozóvá teszi. Egyes frissen készült építészeti felmérések szempontjából is (amelyek kivitelezése némileg elmarad a kötet többi illusztrációjának színvonalától) előnyös lett volna talán, ha kisebb méretben kerülnek közlésre.

Összességében olyan tudományos és egyúttal igényesen népszerűsítő tanulmánykötet került most az érdeklődők elé, amely az elmúlt időszak értékmentő tevékenységének jelentőségét konkrét eredményekkel igazolja; ezeket látva, a munkákban és a kötetben szerepet vállalóknak egyaránt csak hasonló folytatást kívánhatunk.